

BAJCSY-ZSILINSZKY ENDRE DERECSKÉN*

Ruszoly József
professor emeritus

Szegedi Tudományegyetem

A polgári kori Magyarországon a politikai érvényesülés egyik fő eszköze a képviselői mandátum megszerzése volt.¹ Zsilinszky Endre politikai pályája Szegedről indult. Budapestre költözése után a Szózat című ellenforradalmi lap főmunkatársa, majd szerkesztője lett, s az akkor még forrongó Németországban, külhoni diákoskodásának egykori színterén is tanulmányutat tett. 1922 tavaszán a gr. Bethlen István és Nagyatádi Szabó István meg egyezése alapján, az ellenforradalmi rendszer konszolidációjára törekvő miniszterelnök céltudatos politikai építkezésének eredményeként létrejött friss kormánypárt, az Egységes Párt képviseletében lépett föl a második nemzetgyűlési választáson.² A kormány választási gépezetét államtitkári minőségben Gömbös Gyula irányította, akihez Szeged óta elvbarátság fűzte. Jelölését a *derecskei* választókerületben minden bizonnyal elsősorban éppen neki köszönhette.³ A Bethlen-iratokban, amelyek annyi följajánlkozást őriznek, ennek nem maradt nyoma. Hogy miért éppen ebben a kerületben léptette föl a kormánypárt, csak sejthető: [gyaníthatom.] a pesti pártközpontból, ha csak lehetett, olyan jelöltet küldtek a vidéki kerületekbe, akiknek ott „helyi talajuk” volt. A szarvasi születésű Zsilinszky Endrét vagyoni, hivatali vagy familiáris kapcsolatok nem fűzték ugyan Bihar vármegye emez északnyugati, színmagyar lakosságú választókerületéhez, de egyetlen, számára különösen fontos szállal mégiscsak kapcsolódott ide: a vidék parasztfiai közül sokan abban a 3. (debreceni) honvéd huszárezredben szolgáltak, amelynek a világháborúban egyik századparancsnoka éppen ő volt. Csóré Áron írja visszaemlékezésében: „Monostorpályiban Pongor László és Nagy Sándor állt helyt Zsilinszky Endre mellett, akivel egy században szolgált a fronton.”⁴

* Jelen közlemény az Újabb kutatások Magyarország alkotmány-, közigazgatás- és jogszolgáltatás-történetéhez – európai kitekintéssel (1848–1918) című, OTKA K 101.735 nyilvántartási számú pályázati programhoz kapcsolódik. Közreműködéséért Antal Tamás senior kutatót illeti köszönet.

¹ Bajcsy-Zsilinszky derecskei és tarpai választási küzdelmeiről lásd RUSZOLY József: Derecske és Tarpa. Bajcsy-Zsilinszky Endre választási küzdelmeinek történetéhez. 1–3. *Napjaink* 25. 1986. 7. sz. 22–25., 1986. 8. sz. 23–27., 1986. 9. sz. 18–23.; Szerzői gyűjteményes kötetben, a tarpai választásokat illetően bővített dokumentációval RUSZOLY József: *Újabb magyar alkotmánytörténet. 1848–1949. Válogatott tanulmányok*. Püski, Budapest, 2002. 295–336. (Derecskére: 295–298., 313–317.); újabban: SIPOS József: Bajcsy-Zsilinszky Endre képviselővé választása 1922-ben. *Századok* 150. 2016. 117–132.; Minthogy ezen utóbbi színvonalas közlemény hiányainak pótlására itt teszem közzé megint tanulmányom vonatkozó – némileg bővített és helyesbített – részét, amelyet a szerző is ismerhetett volna, s a Századokban is helye lehetne.

² VÍGH Károly: *Bevezetés*. In: VÍGH Károly (szerk.): *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Budapest, 1984. 11–16.

³ SIPOS, 2016. 119.

⁴ CSÓRÉ Áron: *Zsilinszky és Derecske*. In: *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. 1984. 84.

Hasonló eredetet vélek a párt derecskei vezetője, a nagygazda Csizmadia Lajossal való tartós, igazi barátsággá azonban mégsem nemesült kapcsolatának.⁵

Első választásán kormánypárti jelölt lévén, akár helyi kapcsolatok nélkül is komoly eséllyel indult volna [azt akár bepótolhatta volna is] a központi és a helyi hatóságok nem csupán eszmei-politikai jellegű segítsége miatt. Gr. Bethlen István és Nagyatádi Szabó István ugyanis kortes-körútjukba Derecskét is beillesztették, a jelölt „alkotmányos költségeit” pedig a központi pártkassza fedezte. Erre vall a Balásházy István főispán és a miniszterelnök közötti 1922. május 25–26-i [sifre-] táviratváltás, amely szerint a főispán a mintegy két és fél millió (inflációs) koronát tartalmazó megyei pártkasszából valamivel több, mint egymilliót bocsátott a hat kormánypárti jelölt rendelkezésére; ebből Zsilinszky 38.0000 Koronát kapott, ám a maradványból ő még további 300.000-et nyerhetett, aminek kifizetéséhez Bethlen hozzá is járult.⁶

Arról, hogy pontosan mire használták föl kortesei a pénzt, nem készült tételes kimutatás [tudni], de nyilvánvalóan ugyanarra, mint a többi kormánypárti – és polgári ellenzéki! – jelölt érdekében föl szokták használni. A kiadások összegének megemelése – a régi gyakorlat szerint – erőteljes választási küzdelemre vall, amelyben az érvek és ígéretek csatája, valamint a katonai erő alkalmazása mellett az anyagiak mozgósításának is komoly szerep jutott. Végül is az lett volna rendhagyó, ha nem így lett volna.

Zsilinszky ellenjelöltje az a „48-as szocialista” Mezőfi Vilmos volt, aki a századfordulón az agrárszocializmus egyik csoportosulását alkotó Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt színeiben a szomszédos *székelyhídi* (Bihar vm.) választókerületben is föllépett, s aki a Szabad Szó révén ismert volt a vidék paraszti olvasóköreiben.⁷ Zsilinszky számára kellemetlen epizódja volt a választási küzdelemnek az Áchim-ügy felmelegítése. A csabai parasztvezér özvegye előbb fiát, ifjabb Áchim L. Andrást küldte a kerületbe röpiratokkal, majd miután *kidobolták*, hogy mi volt az 1911. évi fölmentő ítélet, lányával együtt ő maga jelent meg a nincstelenek között Zsilinszky ellen agitálni. „Vigyázatok – hangzott a röplap –, be ne mocskoljátok az alföldi magyar nép jó hírnevét azzal, hogy Zsilinszky Endrét bizalmatokkal megtisztelitek.”⁸ A fősztolgabíró kiutasította őket a választókerületből. A debreceni liberális ellenzéki lap szerint: „Megdöböntő, elrémitő, emberföldötti az a gyűlölet, amely Áchim András családjában él ma is. A derecskei földnélküli parasztok már fölszívták kiirthatatlanul ezt a mérget!”⁹ Ma már tudjuk, hogy nem így történt mégsem.

⁵ Vida István idéz egy emlékezőt: „Csizmadia, ha Bajcsy-Zsilinszkyvel beszélt, mindig vigyázban állt.” Különbösen is számos jele van annak, hogy hősünk a nála rangban-rendben alacsonyabban állóktól, olykor saját választóitól sem utasította vissza a „nagyaság uramozást”. Vö. VIDA István: Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Bihar megyei Független Kisgazdapárt megalakulása (1930). Dokumentumok. *Békési Élet* 21. 1986. 295-309. E közlemény kéziratát a szerző baráti szívességéből már megjelenése előtt fölhasználhattam. VÍGH Károly ezt a forrásközlést sem forgathatta, legalábbis nem említi meg összefoglaló munkája bibliográfiájában. VÍGH Károly: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944. A küldetéses ember*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest 1992.

⁶ Országos Levéltár [OL] Miniszterelnökségi lt. Általános iratok. K.26. 1387. cs. A központilag irattározott iratok külön kezelt mellékletei, G tétel. Az 1922. évi választásokkal kapcsolatosan gr. Bethlen Istvánhoz, illetve Gömbös Gyulához intézett levelek gyűjteménye. Nincs iktatva.

⁷ Vö. DOLMÁNYS István: *Mezőfi és koalíció*. Budapest, 1960. A „48-as szocializmus” jegyében történt 1910-es balmazújvárosi képviselőjelölti föllépéséről lásd VERES Péter: *Számadás*. Budapest 1963. 52. – Családi hagyományból tudom, hogy Kiss Lajos nagyapám, módos gazdaember, 1905-1906-ban nem kevés anyagi áldozat vállalásával főkortese volt Mezőfinek a székelyhídi kerülethez tartozó Bagamérban.

⁸ Özvegy Áchim Andrásné: az élő röpirat. *Debreceni Független Újság*, 1922. május 25.

⁹ Uo.

A földreform a magyarországi Tanácsköztársaság bukása után is olyan követelés maradt, amely mozgósította a paraszti választókat. A korlátozott földreform ígérete nem hiányozhatott az Egységes Párt programjából sem, s ezt nemcsak a Nagyatádi Szabó István vezette „csizmás” kisgazdaszárnny, hanem Zsilinszky Endre is komolyan vette. Már ekkor megmutatkozó népszerűségét elsősorban ennek a ténynek köszönhetette.

Az 1922. május 28-án nyílt szavazással megtartott választás 3234–2582 = 652 szavazatkülönbséggel Zsilinszky Endre javára dőlt el Mezőfi Vilmostal szemben. Az összeírási eljárásban visszautasítottak száma 228, a kifogásoltaké 45, a választáson érvénytelenül nyilvánított szavazatoké pedig 2 volt. A választási jegyzőkönyv szerint indult volna még a keresztény nemzeti földműves és polgári párti Farkas Antal is, aki azonban nem gyűjtött össze kellő számú ajánlást, jelölését Nagy Kálmán választási biztos nem fogadta el.¹⁰ [Eredeti kéziratomból (1986) ideiktatom e választás számszakilag korrigált *táblázatát.*] / Ez ugyan az én kutatói magánügyem, ám mivel hivatkozott tanulmányomból hiányzott, itt közlöm először. Ráadásul újabb levéltári kutatással még pontosítanom is kellett./

Választók és szavazók szavazókörönként (1922)¹¹

Szavazókör	Választó	Szavazó	Zsilinszkyre	Mezőfire
Tépe	456	430	376	54
Hajdubagos	679	214	130	84
Sáránd	685	563	347	216
Monostorpályi	540	348	187	161
Hosszapályi I.	519	387	129	258
Hosszapályi II.	392	289	131	158
Vértes	611	428	140	288
Konyár I.	701	443	286	157
Konyár II.	501	370	213	157
Derecske I.	893	670	316	354
Derecske II.	825	584	299	285
Derecske III.	838	636	421	215
Derecske IV.	652	454	259	195
Összesen:	8 292	5 816	3 234	2 582

A szavazási jegyzőkönyvek szerint a választás szokatlan rendben zajlott, egyedül Hajdúbagoson tört ki zavargás Mezőfi pártja kezdeményezésére. Az elnök hiába utasította a

¹⁰ A derecskei választókerületben a választóközönség 10%-a ajánlhatott képviselőjelöltet. A választási biztos a benyújtott ajánló íveket egyeztetette a választói névjegyzékkel, majd az ajánló íveket is egymással. Farkas Antal ajánló íveinek benyújtói — Cseh Sándor és Lehoczky László — lehetőséget kaptak ugyan a hiányzó aláírások pótlására, ám hiába nyújtották be pótlólag a 877 aláírást tartalmazó íveket, az aláírók közül 120 nem volt választó, ezért támogattjukat a választási biztos elutasította. Mezőfi Vilmos 28 ívén 1547, dr. Zsilinszky Endre 49 ívén pedig 1410 érvényes aláírást talált; ezek alapján mindketten képviselőjelöltek lettek.

¹¹ Hajdú-Bihar Megyei Levéltár [HBML] Bihar vármegye központi választmányának iratai. IV. B. 403.10. d. A rájegyzett központi választmányi jegyzőkönyvi (tárgysorozati) szám: 186/22 [1922].

rend helyreállítására a kivezényelt huszárszázadot, ezért itt a választás félbeszakadt. Amint Horváth Sándor százados – a rendfenntartásra kirendelt debreceni honvéd huszárszázad parancsnoka – jelentette, Sági Péter ellenzéki főkortes, „a falu előljárósága szerint volt vörös katona és megbízhatatlan ember”, izgatást követett el Zsilinszky elleni ágálásával.¹²

Zsilinszky Endre 1923-ban Gömbös Gyulával, Eckhardt Tiborral és más, szélsőjobboldali képviselőtársaival együtt megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi Pártot, a Fajvédő Pártot. Mivel Miután kilépett a kormánypártból, a következő, 1926. decemberi képviselőválasztáson már nem élvezhette a csak a kormánypárt jelöltjeit „megillető” hatósági támogatást. [Ellenkezésképpen:] Bajcsy-Zsilinszky Endre¹³ híveivel együtt maga is szenvedő alanya lett Bethlen téli választási hadjáratának, s így végül 1926. december 10-én 1558 szavatzkülönbséggel (3935:2377) alulmaradt Pekár Gyula íróval, volt miniszterrel és államtitkárral, egységes párti jelölttel szemben.¹⁴ Először kapott ízelítőt abból, egyelőre még jobboldali, fajvédő ellenzékiként, hogy milyen hatékony fegyvert jelent a helyi közigazgatás ezernyi praktikája, nyomásgyakorlása, vesztegetése, etetés-itatása.

Párthívei azonban nem adták föl a harcot. A választási törvény adta jogukkal élve, sérelmeiket tüzetesen elősorolva panaszt tettek a Közigazgatási Bíróságnál (*1. sz. dokumentum irat*), amelyben – több bizonyítékkal alátámasztva [terjedelmi okból közülük csupán Pádár Antal urasági kocsis levelét közölhetem, *2. iratként*] – tüzetesen és szabatosan leírták sérelmeiket. A két közölt dokumentum értékes forrása nemcsak Bajcsy-Zsilinszky Endre politikai pályájának, hanem az ellenforradalmi korszak választásainak, az ellenzéki választók kiszolgáltatottságának is. A választási bíraskodással nem sokkal azelőtt fölruházott Közigazgatási Bíróságtól a választás érvénytelenítését kérték. A bíróságnak – ha a bizonyítási eljárás igazolja őket – ezt meg is tehette volna.¹⁵

A panasz elkészültének körülményeiről és további sorsáról azokból a derecskeiekhez írt levelekből tudunk. Decemberben még számított Bajcsy-Zsilinszky a Kecskeméten is megválasztott Pekár visszalépésére, különben valójában azonban már csak a „független bíróság” közbelépésében bízott. Csizmadia Lajosnak december 19-én azt megírta: nemcsak a petíciót fogja benyújtani a Közigazgatási Bírósághoz, hanem büntető följelentést is tesz a Pekár ellen. Ezekhez azonban szüksége volt terhelő bizonyítékokra, s ezek nem kis bátorságot igénylő összegyűjtésére Csizmadiaékát kérte meg.¹⁶

Nem tudni, mi lett a büntető följelentés sorsa, annyi azonban bizonyos, hogy hívei a petíciót beterveztették. A Közigazgatási Bíróság – miként más esetekben is – nem siette el az ítéletet. 1927. május 30-a táján még csak Pekár Gyula ellennyilatkozatának kivételéig jutott el. A derecskei petícionálók nyugtalankodtak is emiatt, nem csupán Bajcsy-Zsilinsz-

¹² Uo. E választási jegyzőkönyv mellékletét képező hajdúbagosi szavazóköri szavazási jegyzőkönyv mellé van helyezve Horváth Sándor kézzel írt jelentésének indigós másolata; ezt még aznap a 12/I. zászlóalj parancsnoka, akinek aláírása olvashatatlan, megküldte a választási elnöknek. Sági csatolt „láztató röpírata” nincs mellette, nyilvánvalóan azért, mert az eredeti példány mellett maradt.

¹³ Zsilinszky Endre 1925. június 23-i vitézzé avatása előtt vette föl édesanyja családi nevét is, s így lett Bajcsy-Zsilinszky Endre. Lásd VÍGH, 1992. 81.

¹⁴ OL A Képviselőház és a Nemzetgyűlés elnöki és általános iratai. K.2. 407. cs. A. III. 2. 14. A m. kir. Közigazgatási Bíróságnál megtámadott választások.

¹⁵ Uo.

¹⁶ Bajcsy-Zsilinszky Endre a Pekár Gyula elleni választási panasszal (petícióval) kapcsolatos leveleinek kiadásra előkészített gépiratos másolatait 1985-ben szívességből Vida István bocsátotta rendelkezésemre az akkori Párttörténeti Intézet Archivumból. Az általam fölhasználtakat tudomásom szerint azóta sem publikálta. Eredeti őrzési helyük: Vida i. m. szerint: PI Arch. 285. fond, 4. csoport.

ky politikai pályáját, hanem saját zsebüket is féltve. Az ellenpártiak – Ertseyék – ugyanis taktikát változtattak.¹⁷ Most már nem csupán fenyegették az aláírókat, hanem azt is ígérték nekik, hogy a panasz visszavonása esetén költségeiket megtérítik. Bajcsy-Zsilinszky Endre ekkor még bízott sikerében. Ha ugyanis hívei megnyerik e közjogi pert, annak költségei a mandátum bitorlóját, Pekár Gyula képviselőt terhelik majd. Két szeptemberi levelében a – különben költséges – bizonyítási eljárás kezdetét októberre tette.¹⁸ Október 31-i levelében a petíciós ügyekben igen nagy tapasztalattal bíró Lányi Márton ügyvédre hallgatva már kilátásba helyezte a panasz visszavonásának lehetőségét.¹⁹ A hatályos törvény is átvette ugyanis azt a szabályt az 1899: XV. tc.-ből, hogy ha a képviselő – tehát az „alperes” – a petíciós ügy befejezte előtt lemond mandátumáról, az addig fölmerült költségek a „felperes” petícionálókat terhelik.²⁰ A képviselőt ezzel a megfutamodással csupán politikai presztízsveszteség éri, a panaszosoknak azonban akkor is fizetniük kell a többnyire magas költségeket, ha különben igazuk volt. Bajcsy-Zsilinszky, aki természetesen e szabályozás ismeretében vágott bele az eljárásba ezután úgy döntött, hogy nem vállalja a kockázatot. „Pekár váratlan lemondása – írta – engem anyagilag egészen tönkretenne. Annyira (...), hogy egy új választás költségeit már nem is vállalnám, holott a cél, hogy egy új választáson győzelemre vigyük a zászlót.”²¹

Amint a Közigazgatási Bíróságnak a képviselőház elnökéhez intézett átiratából kitűnt, a bíróság november 18-án 4824/1927. K. számon az eljárást „a panasz visszavonása folytán megszüntette” a derecskei mandátum ügyében.²² Ennek okát Bajcsy-Zsilinszky választóihoz intézett 1927. december 5-i levelében ismertette, hangoztatván, hogy a régi jó kapcsolatot továbbra is főnn akarja tartani velük.²³

A jó viszony valóban meg is maradt közte és derecskei hívei között, a kerület képviselője azonban nem lett többé. 1931-ben a Nemzeti Radikális Párt jelöltjeként induló Csizmadia Lajost ajánlotta maga helyett, ám ő ugyancsak elbukott.²⁴ Pártjának választókerületbeli

¹⁷ A kormánypárt vezető embere dr. Ertsey Péter derecskei királyi közjegyző, akinek családja évszázadok óta jelentős szerepet játszott Bihar vármegye közéletében.

¹⁸ Lásd a 16. sz. jegyzetet!

¹⁹ Lásd a 16. sz. jegyzetet!

²⁰ Az eljárási költségeket illetően a választási bíráskodásban kezdettől fogva az a klasszikus polgári perjogi alapelv érvényesült, hogy azokat a vesztes fél – adott esetben a választását védő honatya – viseli. A képviselő bármikor lemondhatott mandátumáról, ami pedig tárgytalanná tette a további eljárást, azaz annak megszüntetésével járt. A házszabályok, majd a törvények (1899: XV. tc., 1925: XXVI. tc.) a költségeket ilyenkor a petícionálókra rendelték hárítani. Az utóbbi törvény hatálya alatt ez a Közigazgatási Bíróság végzésével hét ízben történt meg. A kormánypárti képviselők és pótképviselők éppen 1927-ben mondtak le megtámadott kecskeméti listás mandátumaikról. Közöttük volt Pekár Gyula is, aki ezután a derecskei mandátumát tartotta meg. E visszas helyzetet az 1938: XIX. tc. oldotta föl úgy, hogy a megtámadott képviselő anyagi következmények nélkül csak a vizsgálat elrendelése előtt mondhatott le mandátumáról; ha pedig ezt azután tette volna, mint két alkalommal meg is történt, viselnie kellett a fölmerült perköltségeket. Vö. RUSZOLY József: *A választási bíráskodás Magyarországon. 1848–1948.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1980. 412., RUSZOLY József: *A választási bíráskodás története Magyarországon.* A Pólay Elemér Alapítvány Jurisperitus Betéti Társasága, Szeged, 2015. 412.

²¹ Lásd a 16. sz. jegyzetet!

²² Lásd a 14. sz. jegyzetet!

²³ Lásd a 16. sz. jegyzetet!

²⁴ BAJCSY-ZSILINSZKY Endre: Nyílt levél a derecskei választókerület népéhez. *Előőr*, 1931. június 14. 1. lap. Vö. HUBAY László: *Magyarország XX. századi választási atlasza. II. kötet. Választókerületi adattár.* Budapest, 2001. 76-77. – Csizmadia Lajost illetően is: VIDA István: Bajcsy-Zsilinszky Endre és Derecske. Bajcsy-Zsilinszky

vezetői meg akarták petícionálni az ismét megválasztott Pekár Gyula mandátumát, végül mégis arra az elhatározásra jutottak, hogy nyílt levélben megköszönve Csizmadia Lajosnak az anyagi áldozatokkal is járó fáradozását, választóiknak pedig a kitarást, nem nyújtják be panaszukat, mivel most is féltő volt, hogy a képviselő esetleges lemondása után viselhetik az eljárás költségeit. A levél érdekessége, [Érdekes momentuma ennek a levélnek,] hogy a szervezkedés országos méretűvé fejlesztését ígéri – a Bajcsy-Zsilinszky Endre vezette, Nemzeti Radikális Párt keretében.²⁵ 1935-ben viszont a derecskei kisgazdák már arra kérték a számukra oly kedves egykori képviselőjüket, hogy az lépjen be a Független Kisgazdapártba.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1935-ben Derecskén is föllépett a Nemzeti Radikális Párt programjával, de hiába volt hívei és a szövetséges októbristák nevében őt támogató Juhász Nagy Sándor mellette való kiállása, mandátumot ekkor sem szerezhetett.²⁶

Az 1935. március 31-i választási jegyzőkönyv szerint a kerület 11.759 választójából 8.913 szavazott; közülük 6150-en a vármegye által támogatott, [támogatta,] régi nemesi familiából származó Miskolczy Istvánra, a Nemzeti Egység Pártja jelöltjére adták le voksukat. Bajcsy-Zsilinszky Endre még így, a nyílt szavazás ellenére is 2.763 szavazatot szerzett.²⁷ Választási küzdelmének a derecskei kerület ekkor már inkább csak mellékszínre volt, erejét a beregszász-tarpai kerület (Szatmár-Bereg-Ugozca k. e. e. vm.) megtartására összpontosította, amelynek az 1931–1935. évi törvényhozási ciklusban már képviselője volt. Derecskei hívei ide is elkísérték.²⁸

IRATOK

1.

Csizmadia Lajos és társainak panasza Pekár Gyula megválasztása ellen

Nagyméltóságú M. Kir. Közigazgatási Bíróság!

Alulírottak, mint a derecskei választó kerület választói Pekár Gyulának a Derecskén 1926. dec. hó 10-én tartott országgyűlési képviselő-választáson szerzett mandátumát támadjuk meg az 1925. évi XXVI. tc. 106. §-án biztosított jogunknál fogva, és tisztelettel kérjük a Nagyméltóságú Kir. Közigazgatási Bíróságot:

Endre és Csizmadia Lajos 1928–29-es levelezéséből. *Békési Élet* 22. (1987) 210-221.; B. BERNÁT István – VIDA István: Dokumentumok a Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Radikális Párt 1936. évi fúziójának történetéhez. *Új Forrás*. (1983) 15. évf. 6. sz. 3-20. (Mindkét közlemény forrásanyaga is: PI Arch. 285. f. 4. cs..)

²⁵ BAJCSY-ZSILINSZKY Endre: Nyílt levél a derecskei választókerület népéhez. *Előőrs*, 1931. augusztus 2. 3. lap.

²⁶ TALPASSY Tibor: *Betöltötte hivatását*. Budapest 1975. 39., 105.

²⁷ MNL HBML, IV. B. 403. 13. d. A derecskei vál. ker. 1935. március 31-i választási jegyzőkönyve. Szám nélkül. – Az MNL betűszó az újabban létrehozott fedőszervnek, a Magyar Nemzeti Levéltárnak a rövidítése. Másutt azért nem tüntetem föl, mivel kutatásaim még idején híre-hamva sem volt. Az e jegyzetbeli doboz számát viszont tanulmányomnak e közlésre vonatkozó előkészítése során: a jelen archívumi rezsimben kutattam föl.

²⁸ CSÓRÉ, 1984. 87.

méltóztassék az alábbi bizonyítékaink alapján Pekár Gyula derecskei országgyűlési képviselő mandátumát megsemmisíteni, és őt az összes okozott és felmerült költségekben elmarasztalni.

I n d o k o k

Derecskén 1926. évi dec. hó 10-én megtartott országgyűlési képviselő-választás Pekár Gyulának vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endrével szemben 1558 főnyi szavazattöbbséget eredményezett. A szavazási eredmény a kerület községeiben a következőképpen oszlott meg:

Derecske	1149	1281
Sáránd	405	153
Vértés	412	21
Tépe	301	112
Monostorpályi	256	126
Hajdúbajos	334	176
Hosszúpályi	356	337
Konyár	722	169
<i>Összesen</i>	3935	2377

Ezzel szemben bizonyítani kívánjuk, hogy ez a többség az 1925. évi XXVI. tc.-ben vétségekül bélyegzett cselekményeknek, igen nagyarányú etetés-ítatásnak, a választók megfélemlítésének, hatósági személyek jogellenes magatartásának, erőszaknak és fenyegetéseknek, a választási szabályok sokszoros sérelmeinek eredménye volt, olyan okok következménye, amelyekre a választási törvény 61. és 100. §-a érvénytelenségi okokat állapít meg.

A választás eredményét döntően befolyásoló sérelmeinket az alábbiakban adja elő.

Derecskén, a kerület székhelyén csakúgy, mint a kerület többi községeiben, nyíltan folyt az etetés-ítatás. Nov. hó 22-én a derecskei községi előljárók, különösen Csanak Áron, Békési Károly és Cseke Gábor községi esküdtek, bejárták a község gazdaközönségét és vadászvacsorára hívták őket a kaszinó helyiségébe. A megjelentek be nem avatott része csak ott tudta meg, hogy egy kortes-vacsora közepébe került. A vacsorán az azt rendező vendéglősnek, Csócsits Lajosnak kijelentése szerint 220 személy vett részt. A vacsora kortes jellegét pedig az bizonyítja, hogy a vacsorán a főispántól lefelé a községi törvénybíróig minden szónok a jelenlévő Pekár Gyula kormánypárti jelöltségével foglalkozott, maga Pekár is beszélt, valamint az a másik körülmény, hogy a vacsoráért senki sem fizetett, sem az ételért, sem az italért. De bizonyítja ezt a kortes jelleget az is, hogy a vacsora árát Csócsits Lajos vendéglőssel dr. Ertsey Péter választási elnök alkudta ki személyenként 22 000 koronában, s fizette is meg a rendelt vacsorát. Ugyanaz az Ertsey Péter, aki az egész választási idő alatt személyesen intézte a kormánypárt választási anyagi ügyeit.

Tanúk ezen körülményekre: Csócsits Lajos vendéglős, Kiss Bálint pinczér, dr. Ertsey Péter közjegyző, vitéz Módos Imre, vitéz Sági Gábor, vitéz Méhész Sándor és László János földműves derecskei lakatosok.

A választás napján Rubin Salamon terménykereskedő és Csillag Májér vendéglős derecskei lakosok vacsorajegyeket osztogattak olyanoknak, akik ígéretet tettek, hogy Pekárra

fognak szavazni. Tanúk: Sáfrány Imre, Veres Mihály, P. Nagy András, Benedek András, Török István, Sólyom János földműves derecskei lakosok.

Ez a vacsora a választás utáni napon valóban meg is tartott a Csillag vendéglőben mintegy 300 személy részvételével.

Derecskén a II. körletben a küldöttségi elnök, Orbán Kálmán tanfelügyelő mesterségesen lassította a szavazás tempóját, s közben többször két Pekár-párti turnust is engedett leszavaztatni egymás után: 2 órakor pedig, mikorra kiderült, hogy a Pekár-párti szavazók végleg elfogytak, kitűzte a zárórát 3 órára, dacára annak, hogy a körzetben még több 100 fajvédő párti szavazó nem szavazott le. A záróra kitűzése után Kádár Lehel, a fajvédő párt megbízottja több ízben tiltakozott úgy a községben időző főispánnál, mint a küldöttségi elnöknél a záróra indokolatlanul korai kitűzése ellen, sőt hallván a kiadott jelszót, hogy az egész kerületben minél gyorsabban ki kell tűzni a zárórát, maga a fajvédő jelölt vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre sürgönyözött és telefonált Sztranyavszky Sándor belügyi államtitkárnak intézkedést kérve a korai záróra ellen. De tiltakozásuknak sem Derecskén, sem a többi községekben fogantjuk nem volt, dacára az államtitkár határozott intézkedéseinek.

Tanúkul bejelentjük e körülményekre Sztranyavszky Sándor belügyminiszteri államtitkár budapesti, vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre budapesti, Almásy Sándor főispán szolnoki és Csóré Áron derecskei lakosokat.

A záróra indokolatlan korai kitűzésének következménye volt, hogy 40–50 Zsilinszky-párti szavazó még du. 1/2 5 órakor is ott álldogált a szavazatszedő helyiség előtt, követelve a szavazásra bocsáttatást.

E körülményre tanú vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre és a katonai karhatalom parancsnokai: vitéz Németh Vilmos őrnagy és vitéz Elekes Károly huszár százados, a debreczeni vegyes dandár parancsnokság tisztjei.

De bizonyítani kívánjuk nemcsak azt, hogy a korai záróra miatt százával estek el szavazó joguktól [a] fajvédő párt hívei, hanem azt is, hogy még olyanok is sokan nem szavazhattak le, akik a záróra kitűzésekor a szavazó helyiség előtt várhoztak. E körülmény bizonyítására becsatoljuk A) alatt azt a jegyzőkönyvet, amely 19 aláírással a választás napján vétetett fel. Ezek ama választók voltak, közöttük több hadi özvegy; akik a záróra letelte után eltávoztak a szavazóhelyiség elől, de hasonló jegyzőkönyvet vettek fel azok a Zsilinszky-párti szavazók is, akiket vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre, vitéz Németh Vilmos és vitéz Elekes Károly 1/2 5 óra körül még mindig a szavazóhelyiség körül találtak, s akik aztán erősen izgatott hangulatban mentek át a fajvédő párt helyiségébe, s ott azon melegében jegyzőkönyvbe foglalták az esetet. E jegyzőkönyv, melynek szövegét Gyapay Miklós budapesti lakos írta, vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre, Csizmadia Lajos és Szilágyi Lajos jelenlétében időközben elkallódott, de utóbb be fogjuk terjeszteni az így kirekesztettek névsorát.

A záróra korai kitűzésé[vel] nyilvánvalóan azt célozták a választás vezetői az egész kerületre vonatkozólag, hogy a gyorsan leszavazott kormánypárttal szemben a különböző huzavonákkal, szabálytalan turnusokkal és különböző kortesfogásokkal, fenyegetésekkel, valamint a sok ácsorgással kifárasztott fajvédőpárti szavazók elriasztassanak a szavazástól.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy az eredeti terv szerint is nem Derecske volt a legfőbb színhelye a választási visszaéléseknek, hanem sokkal inkább a többi község, mert Derecske központi fekvésénél, lakossága nagyobb tanultságánál és szervezetségénél fogva kevésbé volt alkalmas talaj, mint a nehezen megközelíthető és ellenőrizhető kisebb községek. Mint különösen jellemző tünetet említjük meg, hogy míg Derecskén, dacára a felsorolt visszaéléseknek a fajvédő jelölt 132 főnyi többséget kapott, egy községben, melynek választói majdnem felét teszik ki a kerület szavazatainak, addig a Derecskétől

legtávolabb eső Vértesen, ahol a lakosság a legszegényebb, a legelhanyagoltabb és a leginkább zsidókézből lévő, a fajvédő párt csak 21 szavazatot kapott, szemben a kormánypárt 412 szavazatával. Igen nagy mértékben befolyásolta a szavazás eredményét a fajvédő párt rovására az a körülmény is, hogy a választók névjegyzéke a múlt választás óta lényegesen nem javított ki, sőt minden jel arra mutat, hogy legalább is feltűnő hanyagsággal kezeltetett a névjegyzék már a múltban, minek eredménye, hogy nemcsak rengeteg szavazó, legalább 1000, tettetett el ezáltal a szavazati jogtól, éppen a szegényebbje, hanem a névjegyzékben előforduló sok hiba a kerületben több helyütt alkalmat adott, dacára a törvény idevonatkozó rendelkezéseink, hogy az azonossági tanúk által igazolt fajvédő párti szavazókat is visszautasítsák, po. {?} Monostorpályiban. Mivel meggyőződésünk szerint a hanyagul, sőt esetleg rosszakaratúlag összeállított névjegyzék erősen befolyásolta a választást, kérjük a hivatalos névjegyzékeknek bírói felülvizsgálását.

A legsúlyosabb visszaélések az egész kerületben Konyáron fordultak elő. Az itt előfordult választási visszaéléseket összefüggően tárgyalja a *B)* alatt becsatolt jegyzőkönyv. Konyáron történt sokszoros és egymásba kapcsolódó visszaélések eredménye volt a szavazatoknak azon aránya, mely legkevésbé sem fedi a tényleges erőviszonyokat, amit igazol az a körülmény is, hogy a választás előtti este a fajvédő pártnak még 500 biztos, utólagos aláírással megpecsételt szavazata volt. A jegyzőkönyvben foglaltakat különösen a választást megelőző nagyarányú etetés-ítás és a bírsággal, adóval és adóvégrehajtással, más oldalról pedig adóelengedéssel való korteskedés adataival kívánjuk kiegészíteni, e körülmény igazolására tanúkul bejelentjük a jegyzőkönyvben aláírtakat.

Monostorpályiban szintén meglehetősen súlyos visszaélések követték el, nemcsak többszörös és nagyarányú etetés-ítás még a választás előtti napon is, hanem hatósági presszióknak több igen hatásos eszközét is igénybe vették. Mindezek bizonyítására becsatoljuk a Monostorpályiban folyó év január 2-án felvett jegyzőkönyvet, amelyet csak azzal egészítettünk ki, hogy különösen elriasztó hatással volt a fajvédő szavazókra Vári Ferencz községi jegyző által körülbelül 150 szavazó előtt tartott ama értekezlet, amelyen a jegyző a helybeli hitelszövetkezethél kölcsönt kapott szavazókat azzal fenyegette meg, hogy azonnal vissza kell fizetniük a kapott kölcsönt, ha nem Pekárra szavaznak. Az ezen körülményeket igazoló fenti jegyzőkönyvet *C)* alatt csatoljuk, míg *D)* alatt azt a választás napján felvett jegyzőkönyvet, mellyel bizonyítjuk, hogy ugyanezen községben 11 olyan választót utasított el a küldöttségi elnök, akiket a névjegyzékben a személyazonossági igazolványon előforduló téves adatok dacára a törvény 70. § 4. pontja értelmében a személyazonossági tanúk és bizalmiak igazoltak, ugyanakkor az ekként igazolt kormánypárti szavazókat elfogadták.

Hosszúpályiban aránylag a legszabályszerűbben folyt le a választás, amit részben a községi jegyző kevésbé pártoskodó magatartásának, különösen pedig a helybeli ref. lelkész tiszteletreméltó személyének és magatartásának lehet köszönni. Ez meglátszott a szavazás eredményén is. Valójában azonban ebben a községben legalább 90 százaléknyi többségük volt a fajvédőknek, de ezt a valóságos erőviszonyt nem engedte érvényre jutni a helybeli nagybirtokosnak, Lischtein [Lichtschein – R. J.] Sámuelnek és tisztartóinak összes cselédeivel, munkásaival és aratóival szemben alkalmazott pressziója. Nevezettek egyszerűen maguk elé rendelték gazdasági cselédeiket és aratóikat, és kiadták nekik a rendelkezést: ha a fajvédő jelöltre mernek szavazni, az uradalom a cselédeket azonnal elbocsátja, a munkások, aratók pedig többet nem kapnak munkát. Tanúk e körülményekre Balogh Sándor cipész, Pádár János [Antal – R. J.] uradalmi parádés kocsis, akik közül utóbbit az uradalom dacára f. évi jan. hó 1-jén alkalmaztatásából elbocsátotta minden kártérítés nélkül csupán azért,

mert a fajvédő jelöltre szavazott. Balogh Sándornak [Pádár Antalnak – R. J.] a tárgyban vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endréhez intézett levelét *E*) alatt csatoljuk.

A választások előtti napokon az egész kerületben Sárándon szenvedtek a legtöbbit a fajvédők a hatósági terror alatt. A főszolgabírónak *F*) becsatolt rendelete értelmében és annak túlhajtott magyarázatával a csendőrség alkonyattól még a magánházakban is betiltott vagy szétkergetett minden, mégoly szerény fajvédő összegjövetelet is. E rendelkezést azonban nem alkalmazták a kormánypárttal szemben annyira, hogy a választás előtti este Pekár Gyula a község háza tanácstermében a rendeletet kiadó főszolgabíró, a községi jegyző és a választási elnök jelenlétében pártgyűlést tarthatott. Tanúkul bejelentjük: Pekár Gyula volt összekötő miniszter budapesti; Marjay Barna főszolgabíró, dr. Ertsey Péter községi jegyző és Karalyos József szobafestő derecskei és vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre budapesti lakosokat.

A Sárándon történt nagyarányú etetésről-itatásról, valamint az ott előfordult megengedhetetlen korteskedésről szóló adatokat és bizonyítékokat a *G*) alatt becsatolt jegyzőkönyv tartalmazza, melyet 50 választópolgár írt alá.

Hajdúbagoson Virág János II-od jegyző végigjárta a birtokreform során kiosztott házhelyeken épített új házakat, s mindenkinek azt ígérte, hogy aki Pekárra szavaz, 30 éves adómentességet fog élvezni, aki pedig nem szavaz rá, elesik ettől a kedvezménytől. A szegény tanulatlan egyszerű emberek nem tudhatták, hogy ez az adókedvezmény minden újonnan épített ház tulajdonosát megilleti. Tanúk: Szabó Pál, Szabó Pálné h.-bagosi lakosok s általában az újház-tulajdonosok a községben.

Ugyancsak Virág II-od jegyző 15 új házhely-tulajdonosnak megígérte, hogy egy utca-rendezéssel kapcsolatban ki fogják egészíteni a telkeiket, ha Pekárra szavaznak.

Tanú: Berta Lajos, id. Keserű János, Keserű Jánosné és Keserű Imre h.-bagosi lakosok.

Ofenstein Béla kocsmáros h.-bagosi lakos a választás napján pálinkát és fejenként 50 000 kor.-t osztogatott azoknak a választóknak, akik ígéretet tettek, hogy Pekárra szavaznak. Tanúk: Horváth István és neje és Győri János h.-bagosi lakosok.

Ebben a községben a községi jegyző 5 000 000 kor.-t kapott Pekár Gyulától választási célokra, amiből a polgári kör 1 500 000 kor.-t kapott, a fennmaradó 2 000 000 kor.-t pedig a szavazók között osztották szét. Minden valószínűség szerint ebből az 5 000 000 kor.-ból vásárolták azt a körülbelül 75 kg-os hízott sertést, melyet 1926. dec. hó 6-án osztottak ki vacsora keretében a választóknak, két részletben vett 50–50 liter borral együtt. A sertést ifj. Papp Antal h.-bagosi lakostól vásárolták. Tanúk: Fibik István községi jegyző, vitéz Dávid László, Horváth István és neje, Győri János és Papp Imre h.-bagosi lakosok.

Tépén, mint minden más községben, szintén volt etetés-itatás, több birkát és megfelelő bort adtak a Pekár-párti választóknak. Tanúk: id. Szatmári Mihály, vitéz Szatmári János, Baricsa Vince, Szántó Imre tépei lakosok.

Az etetés-itatást illetőleg a legrikítóbb volt az eset Konyáron, itt 22 birkát készítettek el a választóknak 8 hektoliter borral fűszerezve; az etetés-itatás 5 helyen folyt. Az egyik helyen részt vett Pekár Gyula kormánypárti jelölt az akkor tartott program beszédje után. Részt vett ezen a vacsorán Ertsey Péter választási elnök és Marjay Barna járási főszolgabíró is. Tanúk: Pekár Gyula volt összekötő miniszter, Ertsey Péter, Marjay Barna, Gombos Péter derecskei lakosok, valamint vitéz Módos Imre derecskei és vitéz Kerekes Imre, Szabó Sándor konyári lakosok.

Vértesen volt egy nagyszabású vacsora, de egész a választás napjáig, sőt a választás előtti éjszaka a szesztilalmi időben is folyt, és pedig 6 helyen az ivás-etetés. Tanúk: vitéz Kiss Lajos vértesi, vitéz Aranyos József iványi (Sopron megye), Grundböck Béla mérnök, budapesti [lakos – R. J.] (a szentendrei „Horány” című kirándulóhely tulajdonosa).

Hasonlóan közvetlenül a választást megelőző éjszaka folyó itatás volt Hosszúpályiban és Sárándon. Tanúk Hosszúpályira vonatkozólag: Gindele Sándor ny. huszárőrnagy, Akaratja-pusztai, Veszprém megyei nagybérlő, Karalyos József derecskei, Milbik Ferenc községi törvénybíró, hosszúpályi lakos, Sárádra vonatkozólag pedig, ahol a választást megelőző este magában a községháza termében folyt az ivás; tanúk Sápi Gyula, Szabó Sándor, és Nemes Imre sárándi lakosok.

Mindezekhez tisztelettel kívánjuk fűzni azt a bejelentésünket, hogy élni fogunk a törvénnyel biztosított jogunkkal bizonyítékainknak később történő kiegészítésére vonatkozólag; különösen hangsúlyozzuk, hogy legfőképpen azon esetre vonatkozólag kívánunk újabb bizonyítékokat bejelenteni, amikor a birtokos vagy más munkaadó gyakorol megengedhetetlen és az egész választásra igen nagy befolyással bíró pressziót alkalmazottaival és munkásaival szemben. Ezeket az eseteket e szegény függő exisztenciák kímélése kedvéért jelentjük be az utolsó időpontban.

Megbízottaink dr. Antal István budapesti ügyvédet, Nádor u. 22. sz. alatti lakost és Csizmadia Lajos gazdálkodót, derecskei 49. h[áz]szám alatti lakost nevezzük meg.

A választási törvény 108. §-a bek.-ben megkívánt 1000 aranykoronának bírói letétbe való helyezését a H) alattival igazoljuk.

Derecske, 1927. évi január hó 6-án

Alázatos tisztelettel

OL, A Képviselőház és a Nemzetgyűlés elnöki és általános iratai K.2. 407. cs. A. III. 2. 14. (1927–1932) A m. kir. Közigazgatási Bíróságnál megtámadott választások. Csizmadia Lajos és társainak panasza. Iktatási száma a Közigazgatási Bíróságon: 108/1927. Gépirati másodpéldány; aláírás nélkül.

2.

Pádár Antal levele Bajcsy-Zsilinszky Endréhez

Igen Tisztelt Nagyságos Képviselő Úr!

Mindenek előtt bocsánatot kell kérnünk, hogy levelünkkel zavarni merjük, de hát nem tehetünk másként, mert most vagyunk már igazán elhagyatottan, nincs kihez fordulnunk. Igaz ugyan, hogy a köznép általános öröme az a hír van elterjedve, hogy a Nagyságos Úr ismét fellép, olyan formán, hogy Pekár lemondott volna, ami cselekedetéért őszinte köszönetet mondunk a kerület nevében neki. Reméljük, hogy a következő választáson, mely hír szerint nem késik soká, nem tudnak majd olyan szemtelenséget véghezvinni, mint most! De nem baj, most már okosabbak leszünk: elővesszük az úgynevezett parasztfortélyt és megmutassuk [sic!], hogy nekünk senki más nem kell, csak vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre volt képviselőnk: aki a szegénység patrónusa.

Igaz ugyan, hogy Lichtschein sok embert tönkretett, amiért a Nagyságos Úrra szavazott, sokuknak elvetette a kenyerét, éppen ez az, amiért a Nagyságos Úrhoz fordulunk, hogy tegyen valamit az érdekében. Név szerint Pádár Antal urasági kocsisról van szó: akinek az ügye a következőképpen áll: 1926. október elsején meg lett fogadva ismét az 1927. évre is (t. i. már 25-ben is ott szolgált – R. J.), hanem most jött a képviselő-választás a

Lichtschein intézője, névszerint Schwarz Márton a szavazás előtti napon összehívta az összes cselédséget és dacára annak, hogy azon estén már megkezdődött a szesztilalom; 170 liter bor mellett megparancsolta nekik, hogy aki nem Pekárra adja le a szavazatát, azt elcsapja. Ennek ellenére, ami nagyon is természetes, a kevésbé befolyásolható emberek csak önre szavaztak Nagyságos Uram: aminek aztán az lett a következménye, hogy sok ember kenyér nélkül maradt. Ezeknek a nevében is írjuk e levelet, de különösen Pádár Antal urasági kocsis kéri a Nagyságos Urat, hogy intézze el, hogy Lichtschein vagy fogadja vissza, vagy pedig mérje ki a kommenciót az 1927. évre. Amennyiben télvíz ideje van és felesége, két gyermeke nem éhezhet a zsidó szeszélye miatt. Mert ilyenkor már hiába megy, nem fogadják meg sehol sem, t. i. Szentmihálykor telnek a szolgálati idők, ennél fogva akkor történik a cselédfogadás is.

Tehát nagyon kérem Nagyságos Urat, intézze el az ügyemet. Bízom a Nagyságos Úr jóindulatú akaratában, mint ahogyan bízunk az a sok-sok ember is, amely nehezen várja, hogy beteljesüljön az a hír, hogy újra választás lesz, és hogy a Nagyságos Úr lejön és igazságot szerez nekünk. Arról biztosítjuk a Nagyságos Képviselő Urat, hogy akárhogy is lesz, Pekárhoz mi nem fordulunk: nekünk nem kell olyan ember képviselőnek, akit erőszakkal sóznak ránk, nekünk olyan kell, akibe mi bízunk és hiszünk, aki védelmez bennünket, akit mi választunk, nem pedig az igazságtalanságig vitt erőszak, és akit azok választanak, akiknek érdekükben áll, hogy kormánypárti képviselője legyen a kerületben.

És sajnos, Nagyságos Úr, mi ez ellen mit sem tehetünk, és ott fent az illetékes helyen nem tudják, milyen úton jutott Pekár a derecskei mandátumhoz: csak azt tudják, hogy Pekár az itteni, szóval derecskei mandátumot tartsa meg, amit mi szívesen elengednénk neki, ezt a szívességet.

Szíves jóindulatába ajánlva magamat, maradtam őszinte igaz tisztelője.

Pádár Antal s. k.
urasági kocsis

Keltezés nélkül; 1927. január 7. előtti dokumentum. Az 1. sz. irat E) jelű melléklete. Gépirati másodpéldány. — Mindkét iratban a központozást s némely más íráshibákat javítottam.

(1986/2002/2016)